

УДК 911.9:502 (477.52)

DOI: doi.org/10.5281/zenodo.1218351

Сахнюк Т.В., Корнус А.О.

СУЧАСНИЙ СТАН СИСТЕМИ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ЛОХВИЦЬКОГО РАЙОНУ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті розглянуто сучасний стан системи природно-заповідного фонду Лохвицького району Полтавської області. Здійснено кількісну та якісну оцінку його елементів – заповідних територій та об'єктів, здійснено їх типізацію. Створено картосхему просторового розміщення мережі ПЗФ на території дослідження. ПЗФ Лохвицького району налічує 13 заповідних територій і об'єктів загальною площею 4743,01 га. Вони мають статуси заказників загальнодержавного значення (2), заказників місцевого значення (5) та ботанічних пам'яток місцевого значення (6). В цілому Лохвицький район характеризується задовільним показником заповідності території (3,64%), високим показником територіальної концентрації елементів ПЗФ в межах району (1,8) порівняно з іншими районами області та достатньою ефективністю природно-охоронної мережі (інсуляризованість – 0,519).

Ключові слова: природно-заповідний фонд, відсоток заповідності, індекс територіальної концентрації, індекс інсуляризації, Лохвицький район.

Постановка проблеми. Потужний природно-ресурсний потенціал, сприятливі природні умови та географічне розташування території України, неабияк виділяють її з поміж інших країн світу та можуть сприяти ефективному сільськогосподарському та промисловому виробництву. Згідно сучасного розуміння раціонального природокористування, при цьому збільшувати площу земель природно-заповідного фонду (далі ПЗФ). На розвиток природно-заповідного фонду безпосередньо впливає рівень фінансування та матеріально-технічного забезпечення природоохоронної діяльності, який часто є незадовільним. Лохвицький район не є винятком. Існування великої кількості проблем організації та репрезентативності ПЗФ породжує інтерес до дослідження його стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Природно-заповідний фонд в Лохвицькому районі досліджується не досить часто, але окремі його аспекти висвітлені в працях О.М. Байрак, М.В. Слюсара, публікаціях Т.І. Заболотної.

Метою статті є вивчення ступеня сформованості сучасного просторового поширення елементів структури та оцінка кількісного та якісного стану ПЗФ Лохвицького району.

Виклад основного матеріалу. Нині в Україні існує 11 категорій природно-заповідного фонду, визначення режиму охорони яких та характер можливої

© Сахнюк Т.В., Корнус А.О., 2018.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License
Article Info: Received: January 3, 2018;
Final revision: February 1, 2018; Accepted: February 10, 2018.

діяльності наведені в законі України «Про природно-заповідний фонд України». За функціональним призначення їх можна об'єднати в чотири блоки: науковий блок, поліфункціональний блок, блок охорони природного розмаїття, колекційний блок;

Кожна категорія заповідного фонду має свої завдання, спрямовані на збереження та відновлення природних ресурсів, та відповідно до цього вимоги до заповідного режиму, який передбачає заборону, обмеження та регуляцію різних видів господарської діяльності [2].

Сучасний природно-заповідний фонд Лохвицького району включає 13 територій та об'єктів загальною площею 4743,01 га, що складає 3,64% від площі району (табл. 1).

Таблиця 1

Склад природно-заповідної мережі Лохвицького району

Категорія	Кількість	Площа, га
Заказники	7	2969,7
Ландшафтні	2+1*	1779,3
Ботанічні	1	50,4
Гідрологічні	1+1*	2750,4
Лісові	1	94,8
Пам'ятки природи	6	68,11
Разом	13	4743,01

* територія загальнодержавного значення

Основу ПЗФ району складають різні за призначенням заказники, серед яких два загальнодержавного значення: гідрологічний «Середньосульський» і ландшафтний «Христанівка», п'ять заказників місцевого значення та шість ботанічних пам'яток природи місцевого значення (рис. 1).

Рис 1. Картохема розташування природно-територій та об'єктів у Лохвицькому районі (номери відповідають назвам, наведеним у табл. 2)

Території та об'єкти природно-заповідного фонду Лохвицького району
 Полтавської області

№ п/п	Назва об'єкта	Рік створення	Площа, га	Місцезнаходження	Землевласники	Природні, штучні екосистеми або об'єкти, що охороняються
Заказники загальнодержавного значення						
1	Середньосульський, <i>гідрологічний</i>	1996	2243	Заплава р. Сула поблизу сіл Гиряві Ісківці, Луки, Млини	Гирявоісківецька, Лучанська, Свиридівська, Харківецька с/р	Еталонна ділянка долини середньої течії р. Сула з прилеглими заплавами екосистемами
2	Христанівський, <i>ландшафтний</i>	2009	1705,2	В околицях сіл Христанівки, Бодакви	Васильківська с/р, Бодаквянська с/р	Еталонна ділянка лісостепового та заплавного ландшафту з багатим рослинним і тваринним світом
Заказники місцевого значення						
3	Романиха, <i>ландшафтний</i>	2005	12,1	с. Романиха	Яхниківська с/р	Цінна ділянка лучного степу на схилах балки
4	Панський маєток, <i>ландшафтний</i>	2007	62	Околиці с. Свиридівка	Лохвицький держагролісгосп	Масив широколистяного лісу з численними популяціями рідкісних ефемероїдів
5	Балка Поповиця, <i>ботанічний</i>	2005	50,4	Між селами Луценки та Бербевиці	Луценківська с/р	Цінний балковий комплекс із лучно-степовою рослинністю та численними популяціями рідкісних рослин
6	Арттополот, <i>гідрологічний</i>	2005	507,4	Між селами Піски, Пісочки та Гаївщина, охоплюючи долини р. Сули та її лівої притоки р. Арттополот	Пісківська с/р-449,9 га, Лохвицький держагролісгосп - 57,5 га	Територія репрезентує типові заплавні комплекси, серед яких найбільші площі займають прибережно-водні, водні та лучно-болотні екосистеми, дещо менші – лісові (вільшняки, вербово-тополеві, подекуди широколистяні). Ботанічну цінність території заказника визначають невеликі площі природних заплавлених лук із низкою рідкісних видів рослин

7	Урочище Крупське, лісовий	2007	94,8	Околиці сіл Свиридівка та Яхники	ДП «Пирятинське лісове господарство»	Цінний масив широколистяного лісу з багатомірною флорою та рослинністю
Ботанічні пам'ятки природи місцевого значення						
8	Урочище «Шумейкове»	1969	17	с. Дрюківщина		Штучні лісові насадження в історичній місцевості
9	Сосновий парк	1970	50	м. Лохвиця	Лохвицьке управління ЖКГ	Штучні насадження сосни звичайної, серед яких дерево дуба звичайного віком понад 600 р.
10	Дуб черешчатий	1970	0,01/1	с. Яхники, територія лікарні	Яхниківська с/р, дільнична лікарня	Дерево віком понад 500 р.
11	Дуб черешчатий	1989	0,05/1	м. Лохвиця, територія ветбаклабораторії	Лохвицька міська рада, ветбаклабораторія	Дерево віком понад 250 р.
12	Дуб черешчатий	1989	0,05/1	с. Криниця	Лохвицьке управління ЖКГ	Вікове дерево
13	Дубовий гай	1989	1,0/36	м. Лохвиця, навпроти ветбаклабораторії	Лохвицьке управління ЖКГ	Залишки дубового гаю (дерева віком понад 100 р.)

Гідрологічні заказники «Середньосульський» (2243 га) та «Артополот» (507,4 га) у складі ПЗФ Лохвицького району займають найбільші площі та охоплюють частину заплави р. Сула та р. Артополот (неподалік від місця впадіння останнього у р. Сулу). Їхні території репрезентують типові заплавні комплекси, серед яких найбільші площі займають прибережно-водні, водні, лучно-болотні екосистеми, дещо менші – лісові (вільшняки, вербово-тополеві, подекуди – широколистяні) [5].

Ландшафтні заказники Полтавщини – мальовничі ділянки природних комплексів заплави річок та вододілів (найчастіше система балок) із добре збереженою рослинністю. Одним із найбільших ландшафтних заказників є «Христанівський» (1705,2 га). Ландшафтні заказники місцевого значення репрезентують степові екосистеми (балка Романиха) та лісові (Панський маєток) у північно-західній частині району.

Статус ботанічного заказника в Лохвицькому районі має балка Поповиця (50,4 га) – на її території збереглися степові геосистеми з багатими лучним різнотрав'ям та численними популяціями рідкісних степових рослин. Лісовий заказник «Урочище Крупське» створений в Лохвицькому районі (2007 р.) з метою

збереження цінного масиву широколистяних лісів з багатою флорою та рослинністю (площа – 94,8 га).

У складі ПЗФ Лохвицького району шість ботанічних пам'яток природи місцевого значення. Серед них – три поодинокі вікові дерева дуба звичайного, залишки дубового гаю з віковими деревами та два лісових масиви. Урочище Шумейкове – ділянка природного лісу в історичній місцевості зі штучними насадженнями інтродукованих порід навколо меморіалу загиблим у 1941 р. воїнам Південно-західного фронту та сосновий парк на правому березі р. Суха Лохвиця [2, 3].

Кількісна та якісна оцінка природних територій та об'єктів ПЗФ дає змогу встановити, наскільки ефективно вони виконують свої природоохоронні функції та проаналізувати їх сучасний стан. Оцінюють мережу природно-заповідного фонду за допомогою визначення комплексу критеріїв та різних показників. Найчастіше використовують показник такий як – відсоток заповідності території (S_3), тобто відношення площі ПЗФ районну ($S_{ПЗФ}$) до його загальної площі ($S_{3ар}$):

$$S_3 = \frac{S_{ПЗФ}}{S_{3ар}} \times 100\% \quad (1)$$

Для території Лохвицького району даний показник становить 3,6% від загальної площі району (130000 га).

Ступінь розвиненості природно-заповідної системи у Лохвицькому районі порівняно з іншими адміністративними одиницями області характеризує індекс територіальної концентрації ($I_{ТК}$), який було обчислено за формулою (2) [6]:

$$I_{ТК} = \frac{p \times S}{s \times P} \quad (2)$$

де, $I_{ТК}$ – індекс територіальної концентрації; p – площа об'єктів ПЗФ окремого адміністративного району; P – загальна площа ПЗФ області в цілому; s – площа району; S – площа області.

Індекс територіальної концентрації показує концентрацію об'єктів ПЗФ на певній території. Значення індексу більше одиниці свідчить про високу концентрацію об'єктів ПЗФ у певній адміністративній одиниці. Розрахований $I_{ТК}$ для Лохвицького району становить 1,8, що свідчить про високу концентрацію тут об'єктів ПЗФ.

Якість природно-заповідної мережі Лохвицького району можна визначити за допомогою індексу інсуляризованості (розчленованості) території (I), який містить інформацію про розміри об'єктів ПЗФ та їхню стійкість (3) [6]:

$$I = \frac{S_1 N_1}{S N} \quad (3)$$

де, I – індекс інсуляризованості території; S загальна площа району; S_I – сумарна площа ПЗФ, менших за 50 га; N – загальна кількість заповідних об'єктів району; N_I – кількість заповідних об'єктів з площею, меншою за 50 га.

Значення індексу інсуляризованості лежать у межах від 0 до 1. Встановлено, чим вищим є ступінь розчленованості ПЗФ, тим значнішу роль в загальній території, що охороняється, відіграють дрібні ділянки, що не мають екологічної стабільності, їх роль в існуючій природоохоронній мережі району незначна. Індекс інсуляризованості для природно-заповідної системи Лохвицького району становить 0,519, що є достатнім рівнем.

Висновки. Природно-заповідна мережа Лохвицького району включає найцінніші еталонні ділянки зональних (широколистяних і степових) та азональних (лучних, болотних, водних, прибережно-водних) екосистем. Підсумовуючи результати, можемо сказати, що ПЗФ Лохвицького району налічує 13 заповідних територій і об'єктів загальною площею 4743,01 га. Вони мають статуси заказників загальнодержавного значення (2), заказників місцевого значення (5) та ботанічних пам'яток місцевого значення (6). В цілому Лохвицький район характеризується задовільним показником заповідності території (3,64%), високим показником територіальної концентрації елементів ПЗФ в межах району (1,8) порівняно з іншими районами області та достатньою ефективністю природоохоронної мережі (інсуляризованість – 0,519). Разом з тим, відсоток заповідності території району нижчий за середній по Полтавщині, тому подальша оптимізація ПЗФ району є необхідною умовою розбудови локальної та регіональної екомережі.

Література

1. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
2. Байрак О.М. Заповідними стежками Лохвицького краю / О.М. Байрак, Т.І. Заболотна, М.В. Слюсар. Вид. 2-е. Полтава: Дивосвіт, 2012. 184 с.
3. Байрак О.М. Еталони природи Полтавщини. Розповіді про заповідні території / О.М. Байрак, М.І. Проскурня, Н.О. Стецюк та ін. Полтава: Верстка, 2003. 212 с.
4. Байрак О.М. Стан проектування та реалізації концепції екомережі на Полтавщині // Природоохоронний рух на Полтавщині: М-ли Всеукр. наук-практ. конф. Полтава: Верстка, 2006. 89–92с.
5. Корнус А. Проектований ландшафтний парк „Середньосульський” // *Наук. вісн. Чернівецького ун-ту. Сер. Географія*. 2006. Вип. 294. С. 33–41.
6. Методичні вказівки до виконання контрольної роботи з курсу «Заповідна справа» для студентів за напрямом підготовки 6.040106 «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування» заочної форми / Кушнірук Ю.С, Яковичина М.С. Рівне: НУВГП, 2010. 16 с.

Summary

Sakhniuk T.V., Kornus A.O. Current Status of the System of the Natural Reserve Fund of the Lokhvytsia District, Poltava Region.

The article considers the current state of the nature reserve fund (NRF) of the Lokhvytsia district of the Poltava region. Quantitative and qualitative assessment of its elements – protected terri-

tories and objects is carried out, as well as their typification. The map of the spatial location of the NRF network in the study area was created. The NRF of the Lohvytsia district includes 13 protected areas and objects with a total area of 4743.01 ha. They have the status of national reserves (2), local reserves (5) and botanical monuments of local significance (6). In general, the Lohvytsia region is characterized by a satisfactory index of the area's reserves (3.64%), a high index of the territorial concentration of the elements of the NRF within the region (1.8) as compared to other areas of the region and sufficient efficiency of the nature-protected network (insularization – 0.519).

Key words: natural reserve fund, percentage of reserve, index of territorial concentration, index of insularization, Lohvytsia district.

УДК 502.51:556.53(477.82)

DOI: doi.org/10.5281/zenodo.1218363

Нетробчук І.М., Миколюк Л.М.

ЕКОЛОГІЧНА ОЦІНКА ТА ДИНАМІКА ЗМІН ЯКОСТІ ВОДИ РІЧКИ ТУРІЯ У ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Сьогодні більшість річок України загалом та Волинської області зокрема є забрудненими від звичайної людської недбалості, оскільки не достатньо виконуються природоохоронні заходи. Не є винятком і р. Турія, що протікає з півдня на північ через м. Ковель Волинської області. В останні роки вона зазнала чималого антропогенного тиску, що спричинив забруднення води промисловими, комунальними стічними водами, погіршення якості води, заростання русла, цвітіння води тощо. У зв'язку з цим оцінка якості води є важлива. Виконана орієнтовна екологічна оцінка якості води р. Турія за середніми величинами показників якості води трьох блоків, відповідно до нормативного документу «Методика екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями». Проаналізовано динаміку змін якості води за період 2007-2016 рр. Визначено, що води р. Турія за середньорічними інтегральними індексами належали до 2 і 3 категорії II класу якості води відповідно у пунктах 2 км вище і 1,5 км нижче міста Ковель. Відзначена тенденція збільшення значень блокових індексів за еколого-санітарними показниками і специфічними речовинами токсичної дії вниз за течією річки. Результати об'єднаної екологічної оцінки якості води за відповідними категоріями подано у таблиці та діаграмах. Встановлено основні джерела забруднення води р. Турія та запропоновано заходи з покращення екологічного стану р. Турія.

Ключові слова: річка, якість води, клас, категорія, сольовий склад, еколого-санітарні показники, специфічні речовини.

Постановка проблеми. Річки відіграють дуже важливу роль в життєдіяльності громад міста, задовольняючи господарсько-побутові, виробничо-технічні потреби, рекреацію тощо. Сьогодні більшість річок України загалом та Волинської області зокрема є забрудненими від звичайної людської недбалості. Не виключенням цього є р. Турія довжиною 184 км, що протікає з півдня на північ

© Нетробчук І.М., Миколюк Л.М., 2018.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License
Article Info: Received: April 13, 2018;
Final revision: April 25, 2018; Accepted: May 1, 2018.